

ראמ"ה - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך

מיצ"ב התשס"ז – תמצית נתונים ראשוניים

פרופ' מיכל בלר, מנכ"לית ראמ"ה

כללי

- בשבועות הקרובים יופצו בשלבים דוחות מיצ"ב מפורטים למנהלי בתי הספר שתלמידיהם השתתפו במיצ"ב החיצוני לקראת סוף שנה"ל התשס"ז.
- דוח המיצ"ב - "מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית" - מספק למנהל בית הספר ולצוות המורים מערכת מדדים המסייעים בקביעת יעדים בית-ספריים לשם בקרה, ניטור התהליך הלימודי והקצאת משאבים.
- המיצ"ב, ובהתאמה הדוח הבית ספרי, מורכבים משני חלקים: מבחני הישגים, ושאלוני אקלים וסביבה פדגוגית.
- מבחני הישגים במיצ"ב נועדו לבחון באיזו מידה עומדים תלמידי בית הספר היסודי ותלמידי חטיבת הביניים ברמת הדרישות המצופה על פי תכנית הלימודים בארבעת מקצועות הליבה: מדע וטכנולוגיה, אנגלית, שפת אם (עברית/ערבית), ומתמטיקה, ובשתי דרגות כיתה: ה' ו-ח'. בעברית כשפת-אם נערכה בחינה גם בכיתה ב' (הבחינה בערבית לכיתה ב' נערכה בהתשס"ז במסגרת תוכנית החומש). פירוט קצר על המבחנים ראה להלן.
- המבחנים בהתשס"ז נערכו לקראת סוף שנת הלימודים, והקיפו חומר שנלמד עד לאותה נקודת זמן. זאת בשונה מהשנים הקודמות בהן נערכו מבחני המיצ"ב בשליש הראשון של שנה"ל והקיפו את חומר הלימוד של דרגת הכיתה הקודמת לזו של השנה (כלומר סוף כיתה א', ד' ו-ז').
- לפיכך, אין כל משמעות להשוואה בין נתוני התשס"ז לנתוני שנים קודמות, וזאת בשל: א. השוני בחומר הלימוד הנכלל השנה בבחינות; ב. השוני בדרגות הקושי של המבחנים בשנים השונות; ו-ג. היעדר כיוול בסולמות הציונים.
- ממצאי האקלים והסביבה הפדגוגית במיצ"ב נועדו לספק לבית הספר תמונה העולה מהשאלונים שהועברו לתלמידים ומהראיונות שנערכו עם המורים. השאלונים עודכנו והורחבו השנה כדי שיהיה אפשר להפיק מהם מידע מקיף ורלוונטי על המימדים החשובים בתחום זה.
- החל משנת התשס"ז, כחלק מעדכון מתכונת ההערכה, הונהג "מיצ"ב פנימי" המאפשר לבתי-הספר לעשות שימוש פנים בית-ספרי במבחני המיצ"ב החיצוני. הנורמות של המיצ"ב החיצוני יפורסמו בקרוב באתר ראמ"ה ויאפשרו לבתי-הספר להשוות בעצמם את הישגי תלמידיהם לנורמות הארציות. במקביל להנהגת המיצ"ב הפנימי הוקטנה תדירות המיצ"ב החיצוני בכל תחום דעת מאחת לשנתיים לאחת לארבע שנים.
- הדוח המסכם את הנתונים הארציים הראשוניים שהתקבלו מעיבוד בחינות המיצ"ב ושאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית לשנת התשס"ז מתפרסם באתר ראמ"ה: <http://rama.education.gov.il>

לתשומת לב: בשל שבידת ארגון המורים העל-יסודיים הייתה השתתפות חלקית ביותר (50%) של תלמידי כיתות ח' במיצ"ב בהתשס"ז. כתוצאה מכך, ההישגים הממוצעים בבחינות כיתה ח' אינם מהווים ייצוג נאמן של רמת ההישגים במדינה כולה ולא ניתן לדווח עליהם.

ראמ"ה: מדידה בשירות הלמידה

ממצאים עיקריים - מיצ"ב התשס"ז

הישגים

התובנות העיקריות העולות מתמונת ההישגים במבחני המיצ"ב בכיתה ה' מתייחסות **לפערים¹** מגזריים, מגדריים וחברתיים-כלכליים. בחינת סוגיית הפערים מדגישה את הצורך להסתכל על **ההתפלגות כולה**, ובעיקר על החלק התחתון שלה. **הפיזור** בציונים חשוב הרבה יותר מאשר הממוצעים להם נוטים לייחס לעיתים כותרות פשטניות.

- קיים **פער** עקבי לטובת התלמידים **דוברי העברית** בהשוואה לעמיתיהם **דוברי הערבית**. פער זה עמד על כ-1/4 סטיית תקן (ס"ת) **באנגלית**, ועל פער של כ-2/3 ס"ת **במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה**.
- ברמה הארצית **הפערים** בין **בנות לבנים** הם קטנים יחסית ובתחומים מסוימים זניחים. עם זאת, כאשר בוחנים כל מגזר שפה בנפרד מתקבלים דפוסים שונים של פערים:
 - במגזר דוברי **העברית**: הבנות הגיעו להישגים גבוהים יותר בממוצע מהבנים בכ-1/5 עד 1/3 ס"ת במבחני השפה (כיתה ב' וכיתה ה') ובאנגלית, ואילו הבנים הגיעו להישגים גבוהים מהבנות במתמטיקה בכ-1/5 ס"ת. במדע וטכנולוגיה אין למעשה הבדלים בין המינים.
 - במגזר דוברי **הערבית**: הבנות הגיעו להישגים גבוהים יותר באורח משמעותי מהבנים **בכל** המקצועות.
 - בשני המגזרים, נשמר **הסדר** בין המקצועות (מבחינת הפערים בין המינים, גודלם וכיוונם): שפת אם, ואחריה אנגלית, לאחר מכן, מדע וטכנולוגיה ולבסוף מתמטיקה.
- קיים **קשר בין הרמה החברתית-כלכלית לבין הישגיהם הלימודיים** של התלמידים בכיתות ה', בשני המגזרים, דוברי העברית ודוברי הערבית (המתאם נע בין 0.19 ל-0.39):
 - בכל אחד ממקצועות המיצ"ב, התלמידים מרקע חברתי-כלכלי **גבוה** במגזר **דוברי העברית** מגיעים להישגים גבוהים משל עמיתיהם **מרקע חברתי-כלכלי בינוני** (על פי רוב כ-1/3 ס"ת, למעט במתמטיקה כ-1/2 ס"ת). כמו כן, הישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי **בינוני** עולים על אלו של עמיתיהם מרקע **נמוך** (על פי רוב כ-1/3 ס"ת, למעט באנגלית כ-1/7 ס"ת).
 - במגזר **דוברי הערבית**, הפער בין הישגי התלמידים מרקע חברתי-כלכלי **בינוני** לבין אלו מרקע **נמוך** הנו גדול מאשר הפער המקביל במגזר דוברי העברית (כ-1/2 ס"ת).

אקלים וסביבה פדגוגית

דיווחי התלמידים

- כ-2/3 מהתלמידים מדווחים על **שביעות רצון גבוהה** מבית הספר. תלמידי ה'ו' דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מביה"ס בהשוואה לתלמידי ז'-ט', ובעיקר ביחס למאמצי ביה"ס ליצור אווירה נעימה.
- כמחצית מהתלמידים מדווחים על **יחסים חיוביים עם המורים** כפי שמתבטאים בתחושות של כבוד, קירבה ואכפתיות. אחוז גבוה יותר של תלמידי ה'ו' מדווחים על יחסים טובים עם המורים, בהשוואה לתלמידי ז'-ט'.
- שיעור **האלימות** המדווח ע"י התלמידים משתנה על-פי **סוג האלימות**:
 - כעשירית מהתלמידים מדווחים על **אלימות חמורה** כמו פגיעה ע"י חפץ, מכות חזקות ואיומים במהלך החודש שקדם להעברת השאלון.
 - למעלה מרבע מהתלמידים מדווחים כי נחשפו **לאלימות פחות חמורה** כגון דחיפות.

¹ גודל הפער (הנמדד בסטיות תקן) משקף את ההבדלים בין האוכלוסיות הנמדדות. פער בסטיות תקן (ס"ת) הקטן מ-0.1 נחשב לזניח; פער בין 0.1 ל-0.2 נחשב לקטן; פער בין 0.2 ל-0.5 נחשב לבינוני, ופער מעל 0.5 ס"ת נחשב לפער גדול.

- כעשירית מדווחים על **אלימות עקיפה** כגון חרם והפצת שמועות.
- **תלמידי ה'ו'** מדווחים על מעורבות רבה יותר במקרי אלימות, על סוגיה השונים, מאשר תלמידי ז'ט'.
- ממוצע שיעורי הדיווח של **סוגי האלימות השונים** הוא 15%.
- למעלה מ-75% מהתלמידים חשים כי **המורים מצפים מהם להתקדמות בלימודים**. שיעור גבוה יותר מקרב תלמידי ה'ו' מדווחים על ציפיות גבוהות של מורים, בהשוואה לתלמידי ז'ט'.
- באופן כללי, שיעור התלמידים המדווחים על **התייחסות רצינית של המורים לשיעורי הבית** גבוה יותר בקרב תלמידי ה'ו' מאשר בקרב תלמידי ז'ט' ועומד על כ-60%.
- התבוננות במרכיבים השונים של **בדיקת שיעורי הבית** מראה, כי יותר מ-2/3 מהתלמידים מדווחים כי רוב המורים בודקים בכיתה את שיעורי הבית, אך רק כמחצית מהתלמידים מדווחים כי הבדיקה מעמיקה וקפדנית.
- מרבית התלמידים (84%) מדווחים כי הם מקדישים עד שעתיים ביום **להכנת שיעורי בית** (כמחצית מהתלמידים מדווחים על הכנת שיעורי בית בין שעה לשעתיים ביום, וכשליש מהתלמידים מדווחים על פחות משעה ביום). לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שכבות הגיל השונות בזמן הכנת שיעורי הבית.
- כ-40% מהתלמידים דיווחו כי הם לוקחים **שיעורים פרטיים** במקצוע כלשהו ממקצועות המיצ"ב. שני המקצועות הנפוצים ביותר הם **אנגלית ומתמטיקה**. בשכבות הגיל השונות היקף השיעורים הפרטיים דומה, למעט במתמטיקה שבה שיעור התלמידים הלוקחים שיעורים פרטיים בשכבות ז'ט' גבוה במעט בהשוואה לתלמידי ה'ו'.

דיווחי המורים

- יותר מ-2/3 מהמורים מביעים **שביעות רצון כללית מביה"ס**. התבוננות במרכיבים השונים של שביעות הרצון מעלה שהרוב הגדול של המורים **שבעי רצון מעבודתם** בבית הספר.
- רק כ-1/3 מהמורים סבורים **שהעומס** המוטל עליהם אינו כבד מדי.
- מרבית המורים מעריכים בחיוב את **התנהלות ביה"ס** ומאמציו ביצירת אירה נעימה לתלמידים ולמורים.
- מורים תולים את **חוסר ההצלחה של תלמידים בלימודים** בראש ובראשונה **בגורמים הקשורים לתלמידים עצמם**: חוסר השקעה בלימודים או יכולות נמוכות. במידה פחותה מורים תולים את חוסר ההצלחה ברקע של התלמיד: השקעה של ההורים והרקע החברתי-כלכלי. מורים כמעט ואינם מיחסים את חוסר ההצלחה למאפיינים הקשורים במורים עצמם או בביה"ס.

הערות לסיכום

- **חינוך לערכים** הינו היעד האולטימטיבי של מערכת החינוך. מעבר לכך, יש למערכת החינוך שני יעדים עיקריים: להקנות לבוגריה **כלים למצות את הפוטנציאל הלימודי שלהם; להקטין פערים** לימודיים וחינוכיים בין המגזרים השונים בחברה.
- **השימוש המושכל ביותר במדידה הינו באיתור פערים ובזיהוי מגמות לאורך זמן**: בין מגזרי שפה, בין תלמידים לפי הרקע הכלכלי-חברתי שלהם, בין קבוצות מגדר ועוד.
- במערכת חינוך גדולה ומורכבת, שהינה בבואה של החברה והמציאות הישראלית, צריך שיהיו **אמות מידה** שלמולן ניתן יהיה לדעת האם מערכת החינוך ממלאת את **יעדיה**.
- **מדידה הינה אמצעי – ולא מטרה**. זו הסיבה שראמ"ה חרתה על דגלה את המוטו "**מדידה בשירות למידה**". חשוב להטמיע במערכת כולה את ההתייחסות למדידה כאמצעי לשיפור ולא כשטו.
- קיים **איזון עדין** בין שימוש במיצ"ב **ככלי שיעודו העיקרי הוא לשרת את ביה"ס לבין ניטור מרכזי** של מערכת החינוך. חשוב לשמור על איזון זה.

תיאור קצר של המבחנים

להלן תיאור קצר של המבחנים עליהם דווח לעיל. **המבחנים של כל דרגות הכיתה, המחוונים לכל מבחן, והמפרטים** נמצאים באתר ראמ"ה (<http://rama.education.gov.il>) תחת הלשונית "מבחני מדף":

- **המבחן במדע וטכנולוגיה לכיתות ה'** בדק ידע והבנה בנושאי לימוד הנלמדים בכיתות ג'-ה' ומיומנויות חשיבה מדעית וטכנולוגית. המבחן התבסס על תכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה לביה"ס היסודי, וכלל כ- 60 פריטים בשבעה נושאים שונים, המוגדרים נושאי חובה. **הנושאים במבחן היו:** חומרים ואנרגיה, עולם מעשה ידי האדם, מידע ותקשורת, כדור הארץ והיקום, עולם היצורים החיים, האדם - התנהגותו, בריאותו ואיכות חיו ומערכות אקולוגיות ואיכות הסביבה.
- **המבחן באנגלית לכיתות ה'** בדק את מידת שליטתם של התלמידים בנושאים מתוך תכנית הלימודים באנגלית. המבחן כלל כ- 30 פריטים. **הנושאים במבחן היו:** הבנת הנשמע (Access to information from spoken texts), הבנת הנקרא (Access to information from written texts), והבעה בכתב (Written presentation).
- **המבחן במתמטיקה לכיתות ה'** בדק את מידת שליטתם של התלמידים בנושאים מתוך תכנית הלימודים במתמטיקה לביה"ס היסודי. המבחן כלל כ- 60 פריטים המשקפות את הנושאים והעקרונות שבתכנית הלימודים. **הנושאים במבחן היו:** מספרים טבעיים, שברים פשוטים, גיאומטריה ומדידות.
- **המבחן בעברית לכיתות ב'** נועד להעריך את רמת השליטה של התלמידים בתחום החינוך הלשוני מתוך תכנית הלימודים לביה"ס היסודי. המבחן כלל כ- 30 פריטים. **במבחן נבדקו:** שליטה בצופן האלפביתי, הבנת הנקרא, הבעה בכתב והבנה מטה-לשונית.
- **המבחן בעברית לכיתות ה'** נועד להעריך את רמת השליטה של התלמידים בתחום החינוך הלשוני בהתבסס על תכנית הלימודים בעברית לביה"ס היסודי. המבחן כלל כ- 50 פריטים. **במבחן נבדקו:** הבנת הנקרא, הבעה בכתב והבנה מטה-לשונית.
- **המבחן בעברית לכיתות ה'** נועד להעריך את רמת השליטה של התלמידים בשפה הערבית בהתבסס על תכנית הלימודים בערבית. המבחן כלל כ- 50 פריטים. **במבחן נבדקו:** הבנת הנקרא, הבנת המבנה והסגנון, הבעה בכתב וידע לשוני.